

MIÊU TẢ NỘI TÂM TRONG VĂN BẢN TỰ SỰ

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

– Hiểu được vai trò của miêu tả nội tâm và mối quan hệ giữa nội tâm với ngoại hình trong khi kể chuyện.

– Rèn luyện kĩ năng kết hợp kể chuyện với miêu tả nội tâm nhân vật khi viết bài văn tự sự.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Trong chương trình và SGK *Ngữ văn 8*, miêu tả chủ yếu được đề cập đến ở dạng miêu tả bên ngoài. Đối với tả người đó là miêu tả ngoại hình. *Ngữ văn 9* tiếp tục rèn luyện về miêu tả nhưng có nâng cao và phát triển thêm. Cụ thể ở bài này, trước khi luyện tập viết bài tự sự kết hợp với miêu tả nội tâm, sách cung cấp cho HS một số hiểu biết về miêu tả hoàn cảnh, ngoại hình và miêu tả nội tâm. Từ việc HS nắm được miêu tả nội tâm là như thế nào rồi mới luyện tập kết hợp với tự sự.

2. Đối tượng của miêu tả hoàn cảnh, ngoại hình là những cảnh vật và con người với chân dung, hình dáng, hành động, ngôn ngữ, màu sắc,... là những điều có thể quan sát được trực tiếp. Còn đối tượng của miêu tả nội tâm là những suy nghĩ, tình cảm, những diễn biến tâm trạng của nhân vật,... những gì không quan sát được một cách trực tiếp từ bên ngoài, nhưng có thể tự quan sát, thể nghiệm.

Giữa miêu tả hoàn cảnh, ngoại hình và miêu tả nội tâm có mối quan hệ với nhau. Nhiều khi từ việc miêu tả hoàn cảnh, ngoại hình mà người viết cho ta thấy được tâm trạng bên trong của nhân vật. Và ngược lại từ việc miêu tả tâm trạng, người đọc hiểu được hình thức bên ngoài. Miêu tả nội tâm nhân vật là một bước tiến của nghệ thuật. Những tác phẩm văn học dân gian (thần thoại, truyền thuyết, cổ tích, truyện cười, ngụ ngôn,...) nhìn chung không có miêu tả tâm trạng, nội tâm. Nhân vật trong truyện cổ dân gian chủ yếu tự bộc lộ mình qua hành động, sự việc, ngôn ngữ,... Tính cách nhân vật cũng đơn giản, một chiều, phần lớn là các nhân vật chức năng – loại nhân vật sinh ra chỉ để làm một việc, thực hiện một chức năng nào đó. Phải đến giai đoạn sau này của văn học viết, mới có miêu tả nội tâm, miêu tả tâm trạng.

3. Bài học này tiến hành trong 1 tiết, GV nên dành nhiều thời gian cho phần *Luyện tập*. Phần đầu chỉ cần chú ý hai điểm : Thế nào là miêu tả hoàn cảnh, ngoại hình và thế nào là miêu tả nội tâm. Vai trò và tác dụng của mỗi loại miêu tả. Phần *Luyện tập* có ba bài tập với các nhiệm vụ khác nhau. Bài tập 1 : tập nhận

diện các yếu tố miêu tả ngoại hình và nội tâm nhân vật, sau đó luyện viết. Bài tập 2 : nhập vai nàng Kiều để miêu tả nội tâm. Bài tập 3 : thực hành viết đoạn văn miêu tả nội tâm của chính HS, khi gây ra một chuyện có lỗi đối với bạn.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. Giới thiệu bài.

GV có thể vào bài bằng nhiều cách khác nhau, tuy vậy nên nêu được vai trò và ý nghĩa của miêu tả nội tâm trong văn bản tự sự.

Hoạt động 2. Hướng dẫn HS tìm hiểu miêu tả hoàn cảnh, ngoại hình và miêu tả nội tâm.

Bước 1. Cho HS đọc đoạn trích *Kiều ở lầu Ngưng Bích*, sau đó yêu cầu trả lời câu hỏi :

– Tìm những câu thơ miêu tả ngoại cảnh và những câu thơ miêu tả tâm trạng của Thúy Kiều.

+ Những câu thơ miêu tả ngoại cảnh :

*Trước lầu Ngưng Bích khoá xuân,
Vẻ non xa, tấm trăng gần ở chung.
Bốn bề bát ngát xa trông,
Cát vàng cồn nọ bụi hồng dặm kia.*

Hoặc :

*Buồn trông cửa bể chiều hôm,
Thuyền ai thấp thoáng cánh buồm xa xa ?
Buồn trông ngọn nước mới sa,
Hoa trôi man mác biết là về đâu ?
Buồn trông nội cỏ rầu rầu,
Chân mây mặt đất một màu xanh xanh.
Buồn trông gió cuốn mặt duềnh,
Ầm ầm tiếng sóng kêu quanh ghế ngồi.*

+ Những câu thơ miêu tả nội tâm :

*Bên trời góc bể bơ vơ,
Tấm son gột rửa bao giờ cho phai.
Xót người tựa cửa hôm mai,
Quạt nồng ấp lạnh, những ai đó giờ ?
Sân Lai cách mấy nắng mưa,
Có khi gốc tử đã vừa người ôm.*

– GV nêu câu hỏi : Dấu hiệu nào cho thấy đoạn đầu là tả cảnh và đoạn sau là miêu tả nội tâm ?

(*Gợi ý*: Đoạn sau tập trung miêu tả những suy nghĩ của nàng Kiều: nghĩ thầm về thân phận cô đơn, bơ vơ nơi đất khách, nghĩ về cha mẹ chốn quê nhà ai chăm sóc, phụng dưỡng lúc tuổi già,...)

– GV nêu câu hỏi (b) trong SGK. Để trả lời câu (b), xem ý 2 phần *Những điều cần lưu ý* ở trên.

– GV tiếp tục nêu câu hỏi (c) trong SGK. Nhân vật là yếu tố quan trọng nhất của tác phẩm tự sự. Để xây dựng nhân vật, nhà văn thường miêu tả ngoại hình và miêu tả nội tâm. Miêu tả nội tâm nhằm khắc hoạ "chân dung tinh thần" của nhân vật, tái hiện lại những trần trở, dằn vặt, những rung động tinh vi trong tình cảm, tư tưởng của nhân vật (những yếu tố này nhiều khi không thể tái hiện được bằng miêu tả ngoại hình). Vì thế miêu tả nội tâm có vai trò và tác dụng rất to lớn trong việc khắc hoạ đặc điểm, tính cách nhân vật.

Bước 2. Từ những nhận xét trên, yêu cầu HS liên hệ với một số đoạn văn miêu tả khác đã học để có thể rút ra nhận xét thế nào là miêu tả bên ngoài và thế nào là miêu tả nội tâm. GV tổng kết dựa vào phần *Ghi nhớ* trong SGK.

Hoạt động 3. Hướng dẫn HS luyện tập.

IV – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

Bài tập 1. Thuật lại đoạn trích *Mã Giám Sinh mua Kiều*, chú ý những câu thơ miêu tả nội tâm của Thuý Kiều, chẳng hạn:

*Nỗi mình thêm tức nỗi nhà,
Thềm hoa một bước lệ hoa mấy hàng!
Ngại ngừng dọn gió e sương,
Ngừng hoa bóng thẹn trông gương mặt dày.*

Yêu cầu HS chuyển thành văn xuôi đoạn *Mã Giám Sinh mua Kiều*. Người kể có thể ở ngôi thứ nhất, có thể ở ngôi thứ ba.

Bài tập 2. Hãy đóng vai nàng Kiều, viết lại đoạn văn kể về việc báo ân báo oán. Trong khi viết, cố gắng miêu tả tâm trạng của Kiều lúc gặp lại Hoạn Thư.

Với bài tập này, người viết đóng vai Thuý Kiều trong phiên toà báo ân báo oán. Người viết xưng tôi, kể lại vụ xử án. Trong quá trình kể, kết hợp dẫn lời, dẫn ý nhân vật khác, tái hiện lại tâm trạng của Kiều lúc gặp lại Hoạn Thư.

Bài tập 3. Cần lưu ý HS kể lại việc không hay mà mình gây ra cho bạn là việc gì, diễn ra như thế nào, đặc biệt lưu ý miêu tả tâm trạng sau khi gây ra việc không hay đó. HS tham khảo văn bản *Bài học đường đời đầu tiên* (*Ngữ văn 6*, tập hai) và bài đọc thêm *Một vụ cãi lộn* trong sách *Tư liệu Ngữ văn 9*. GV có thể cho HS tìm hiểu qua để thấy đâu là kể việc, đâu là kết hợp miêu tả nội tâm của nhân vật trong bài đọc thêm đó.